

DOI 10.34132/pard2025.27.02

Отримано: 21 червня 2024
Змінено: 7 листопада 2024
Прийнято: 8 січня 2025
Опубліковано:
31 березня 2024

Received: 21 June 2024
Revised: 7 November 2024
Accepted: 8 January 2025
Published:
31 March 2025

Olena Kuznetsova
Svitlana Surgova
Olena Faichuk

DEVELOPMENT OF REGIONAL CHARITY IN THE 19TH - EARLY 20TH CENTURIES IN MYKOLAIV AS THE BASIS OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION

The study is devoted to the development of regional charity in the 19th - at the beginning of the 20th century in the city of Mykolaiv, as the basis of social protection of the population.

In the research process, methods of theoretical and methodological analysis were applied: study, analysis and generalization of scientific literature, educational and methodical publications on the researched problem, comparison and generalization of data (study of historical aspects of the formation of charity, cause and effect relationships), synthesis (analysis of the influence of charity on the formation of the system of social protection of the population), generalization and specification.

It has been established that in the scientific literature, the issues of the origin of charitable activity, the status of charitable activity in different historical eras and systems of social relations, forms of philanthropy and their evolution, and the relationship between the concepts of «charity» and «patronage» remain debatable. The modern definition of philanthropy is based mainly on the empirical materials of charitable organizations, individual activities and the conclusions of scientific studies in the field of social sciences, most of which raise the problems of philanthropy as part of their leading questions.

Charity in Mykolaiv has become an integral part of the everyday life of the well-to-do population. In order to help vulnerable sections of the population, the Mykolaiv elite created charitable organizations or societies, which made it possible to change the lives of many residents of Mykolaiv for the better, and contributed to their social protection. At the beginning of the 20th century the system of social protection of the population is being formed. Currently, charitable activities in Ukraine are on the rise: there are a huge number of charitable foundations in the country, and many citizens participate in their activities. The assistance provided by them greatly contributes to the solution of a number of problems that have arisen in the state, and bona fide charitable foundations enjoy a high level of trust.

Key words: *charitable societies, socially disadvantaged groups of people, public charity, charity, church and parish institutions, Mykolaiv district department of social security.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціально-економічні та політичні зміни кінця XX – початку XXI століття зумовили необхідність відновлення традицій доброчинності в Україні на засадах законності, гуманності, гласності, добровільності та самоврядування. Традиція доброчинності у другій половині XIX – на початок XX століття, була важливою складовою суспільства. Активна громадська позиція членів благодійних товариств дозволила змінити життя багатьох мешканців Миколаєва на краще, сприяла їх соціальному захисту. На нашу думку, досвід роботи благодійних товариств зазначеного періоду може стати корисним для сучасних організацій соціального спрямування. Разом із тим, наукові роботи зі співвідношення благодійної діяльності та соціальної роботи мають фрагментарний характер, також недостатньо наукових розвідок в напрямку вивчення регіональної благодійності, що обумовлює актуальність теми та зумовило наш науковий вибір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням благодійництва і благодійної діяльності вивчали такі науковці, як

Б. Бернадський, О. Головка, С. Кармалюк, І. Колісник, Т. Літвінова, В. Ореховський, О. Сердюк, Д. Страховський, Ф. Ступак, В. Чепурнов. Питання історично-хронологічного аспекту благодійності розглядали В. Корнієнко, Т. Курінна, Т. Ніколаєва, С. Поляруш, І. Суровцева, О. Ткаченко. Перспективи розвитку доброчинності розглядали: А. Гулевська-Черниш, Л. Дума, О. Семашко та ін. Виникнення та розвиток благодійності в Україні досліджують О. Донік, Т. Курінна, М. Лапіна, А. Нарасько, Р. Сербін. Державну політику в сфері благодійності в Україні та роль благодійності у становленні інституту соціального захисту, соціальної роботи аналізували у своїх роботах О. Ковтун. А. Андрющенко, І. Зверєва, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Харабет, С. Харченко, Л. Хижняк. У роботах М. Житник, О. Човган благодійність досліджується як духовне підґрунтя соціальної роботи. Систематизацією джерел та бібліографією з питань соціальної допомоги починають займатися такі вітчизняні вчені, як Л. Бадя, Н. Єфімова, В. Степанов.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті проаналізувати ступень розвитку регіональної благодійності на прикладі міста Миколаєва (XIX – п. XX ст.), та її вплив на розбудову соціального захисту населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні актуальними досі залишаються питання, присвячені зародженню та розвитку благодійної діяльності, статусу благодійної діяльності в різні історичні епохи та системи суспільних відносин, форм філантропії та їх еволюція, співвідношення понять «благодійність» і «меценатство». У науковому середовищі немає єдиної чи загальноприйнятої думки щодо цього питання. Сучасне визначення благодійності базується переважно на емпіричних матеріалах благодійних організацій, індивідуальній діяльності та висновках наукових досліджень у сфері суспільних наук, більшість із яких порушують проблеми благодійності в рамках своїх провідних питань [7]. Слово «благодійність» (від благо – добро, користь та творити – створювати, творити, виробляти) відомо у давньоруській мові з XI ст. [14].

В історико-правовій літературі кінець XX - початку XX століття немає досить повного визначення благодійності. Як правило, її розглядають через призму однієї або декількох притаманних їй ознак. Наприклад, Д. Страховський вважає її «...проявом співчуття до ближнього», Г. Ульгорн – «...безкорисливою допомогою злиденним». Доктор Айван Шевер каже, що «благодійність є непримусовою, базується на прагненні допомогти. Це справа, зроблена без попередньої думки про фінансову винагороду». Найпопулярніший Енциклопедичний словник Брокгауза та Єфрона визначає благодійність як «проявление сострадания к ближнему и нравственную обязательность имущего спешить на помощь неимущему...» [25].

Тлумачний словник української мови трактує благодійність як надання «приватним особам матеріальної допомоги, підтримки бідним, сиротам та іншим» [26].

Недоліком усіх цих визначень є те, що вони не дають цілісної картини благодійності, а лише представляють один аспект того самого явища. За своїм об'єктивним змістом поняття «благодійність» є досить близьким до поняття «милосердя», але просто вважати, що воно є формою вираження останнього, неправильно, оскільки вони не обов'язково збігаються за ознакою існування, хоча милосердя також можна визначити як активне бажання допомогти кожному, хто тому потребує. Милосердя та благодійність мають високу етичну цінність, а їхня моральна цінність є незамінною [27].

Історично склалися три види благодійності: особиста, громадська та державна. Першу здійснюють фізичні особи. Друга є формою організованої благодійності та формою громадської опіки, тобто благодійної діяльності окремих громад. Третя – благодійна діяльність держави [23].

З початку XIX ст. благодійність в Україні поступово видозмінюється від церковно-громадської до державно-громадської. Під керівництвом держави, яка визнала власну соціальну відповідальність, організовуються форми утримування окремих соціально-незахищених груп людей, зміцнюються традиції громадської доброчинності там, де цілі влади та

суспільства збігалися. Відповідно фінансування соціальних програм здійснювалося державою, церквою, різними громадськими організаціями й приватними особами [28].

Форми благодійності у XIX столітті можна зобразити у формі схеми (рис. 1.) [8].

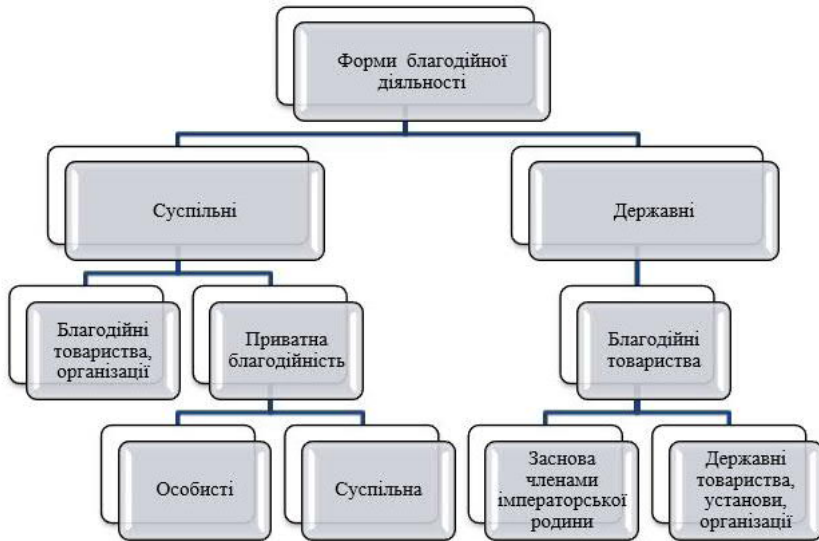

Рис. 1. Форми благодійності у XIX столітті.

Джерело: сформовано авторами на основі [8]

З рис. 1. видно, що в XIX столітті переважали дві основні форми благодійності – державна та суспільна. Суспільні (громадські) мали розподіл на благодійні товариства та приватні організації, а державна форма благодійності діяла лише у формі благодійних товариств.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. благодійність у місті Миколаєві почала бути складовою життєдіяльності багатого прошарку населення.

З моменту свого заснування благодійна допомога розвивалася з релігійних мотивів і під впливом церкви. По-перше, це традиційна благодійність, заснована насамперед на особистих і персональних

мотиваціях і релігійних принципах. Церкви та монастирі стали осередками благодійної допомоги найбільш потребуючим.

З метою поживлення місіонерської роботи в Миколаєві та Херсоні були створені православні осередки, подібні до Одеського. Так 14 вересня 1891 р. у Миколаєві було засновано Хрестовоздвиженське православне церковне братство, яке було подібним за своєю структурою і цілями Одеському. Воно займалося просвітницькою діяльністю, служило справі утвердження православ'я та боролось проти сектантства. Його попечителем став єпархіальний вікарій, єпископ Новомиргородський Мемнон (Вишневський) [12]. З ініціативи архієпископа Іустина (Охотіна) Рада Свято-Андріївського братства організувала особливе відділення в Миколаєві, де знаходилась значна кількість різних сект. 5 березня 1903 р. було відкрито Миколаївське відділення Одеського Свято-Андріївського братства на чолі з протоієреєм М. Автономовим [11].

У жовтні 1909 р., за пропозицією архієпископа Дмитрія (Ковальницького), Свято-Андріївське братство було трансформоване у загально-єпархіальне товариство просвітницького та християнсько-благодійного характеру. У Катеринославській єпархії православне братство Св. Володимира було відкрито при духовній семінарії у 1888 р. Його основним завданням була релігійно-просвітницька діяльність серед населення. Члени братства відкривали парафіяльні бібліотеки і народні читальні в селах єпархії, розповсюджували книги православно-просвітницького змісту. Дослідники виділяють три хронологічні періоди у відносинах держави та церкви в питанні благодійної допомоги:

1) до 1864 року – секуляризувавши церковні землі та підірвавши економічну могутність духовенства, держава була змушена піклуватися про його матеріальний добробут, парафіяльні осередки філантропії були знищені;

2) 1864-1881 роки – заохочення священнослужителів до взаємодопомоги, залучення мирян до церковно-громадської благодійності;

3) 1881-1917 роки – ліквідація кастової замкненості духівництва бажаних результатів у філантропії не дала, тому акцент робиться на

обов'язкове залучення в добровільні церковні товариства представників церкви [3].

Тогочасна церква прагнула самостійно управляти своїми капіталами (включаючи нерухомість), але не могла обійтися без добровільної діяльності парафіян у справі соціальної допомоги і підтримки. Саме за рахунок їхніх вірувань склалися основні благодійницькі капітали і накопичення на потреби церкви. Збирання пожертвувань з парафіян здійснювалося на користь церкви і причету (церковні служителі й співаки), шкіл і благодійних установ.

Наприкінці XIX ст. спостерігається значне зростання кількості церковнопарафіяльних опікунств – від 14 747 до 19 100 за період 1894-1901 рр. Розширення мережі церковно-парафіяльних установ відбувається у цей період постійно, але фінансування їх було непропорційне і залежало від щедрості та можливості парафіян. Наприклад, 1901 р. Миколаївській єпархії на благодійні установи було офіровано парафіянами 44 662 крб.

Парафіальна благодійність діяла переважно в таких формах: матеріальна допомога, медична допомога, допомога на освітню діяльність. Матеріальна допомога включала допомогу натурою: роздачу одягу, їжі, а також пожертви на освіту, ремонт робітничого будинку, оплату житла, забезпечення дешевими обідами. Медична допомога передбачала оплату послуг лікаря та безкоштовну доставку ліків пацієнтам.

У 1881 р. відкривається «Опікунство для сліпих», яке згодом приєднується разом зі своїми закладами до установ імператриці Марії. Опікунство мало свої відділення на 29 територіях і в 7 комітетах. Головне його призначення – надання допомоги сліпим, підготовка їх до трудового життя, розвиток мережі установ для надання медичної допомоги. Структура опікунства включала в себе училища для сліпих, заклади для навчання дорослих, притулки для малолітніх сліпих, гуртожитки для сліпих робітників і робітниць, сховища для старезних (не здатних до праці). До закладів опікунства приймалися «сліпці незалежно від національності та віросповідання». Опікунство вже протягом першого десятиріччя свого існування зібрало на свої потреби 1,265 млн. крб [13].

У 1898 р. утворюється Опікунство імператриці Марії Федорівни для глухонімих. Його мета – відкриття для глухонімих майстерень, будинків працелюбності, дешевих квартир; опікування старезними і каліками; відкриття для малолітніх шкіл, майстерень, сховищ; а також підготовка вчителів для шкіл, де навчалися глухонімі. З 1897 р. по 1907 р. кількість шкіл для глухонімих збільшилася з 19 до 60. У них навчалось 2777 осіб, але реальна потреба була 150 тис. місць, з них 40 тис. місць – для дітей шкільного віку. Річний бюджет на потреби даного відомства становив 150-190 тис. крб., з них понад 37 тис. крб. асигнувалося з Державного казначейства [9].

Розширюються повноваження Олексіївського головного комітету, особливо після російсько-японської війни і в період Першої світової війни. Велика увага приділяється дітям, чиї батьки загинули під час російсько-японської війни. З державного бюджету дитині віком 6-10 років призначалася допомога на виховання у розмірі до 50 крб., а після 10 років – до 150 крб. на рік.

Під час Першої світової війни (1914-1917 рр.) у складі установ імператриці Марії Федорівни з'являються шпиталі для поранених вояків. Восени 1917 р. діяли 1-й та 2-й евакуаційні шпиталі, шпиталь при Миколаївському та Київському удовичому будинку, при Маріїнській лікарні, при комерційному училищі, школи.

Інтенсивність будівництва церковнопарафіяльних шкіл за гроші благодійників напочатку XX століття дещо знизилась. Проте вони й надалі продовжували перебувати в полі їх уваги. Так, протягом 1911-1912 навчального року, наприклад, в Миколаївській губернії було засновано декілька церковнопарафіяльних шкіл.

Отже, благодійна церковна діяльність на Миколаївщині у XIX – початку XX ст. стала рушійною силою розвитку доброчинності, яка визнається нормою християнської моралі й утіленням чеснот справжніх її прихильників. А благодійність у Миколаєві стала складовою частиною повсякденного життя забезпеченого прошарку населення. З метою допомоги незахищеним верствам населення миколаївська еліта створювала благодійні організації, або товариства.

До товариств миколаївського регіону та міста, які надавали допомоги тим, хто в цьому нуждався без різниці між суспільним

станом та віросповіданням, належали «Благодійне товариство», «Товариство по влаштуванню нічліжних будинків», «Товариство трудової допомоги».

Благодійну діяльність в освітньому напрямку представляло «Товариство допомоги незаможним індивідам, котрі можуть прагнути до освіти». В головних положеннях «Товариства взаємодопомоги прикажчиків-християн», «Товариства допомоги бідним євреям м. Миколаєва» та «Товариства богадільні для бідних євреїв» були висвітлені певні критерії та принципи віросповідання.

Ще в 1845 р. дружиною адмірала М. П. Лазарева Катериною Тимофіївною Лазаревою було побудовано та відкрито «Жіноче благодійне товариство». Благодійність його діяльності відповідало та було і становилось у пригоді бідним жінкам у вигляді виплат на постійній основі чи тимчасових виплат на виховання бідних дітей жіночої статі [16].

2 січня 1873 р. «Жіноче благодійне товариство» перейменувалось на «Миколаївське благодійне товариство». Його роль у благодійності стала набагато ширшим. Воно мало було відтворювати допомогу біднякам, престарілим та безпритульним сиротам всіх рівнів та станів, забезпечувати одягом, їжею та притулком тим, хто не має можливості купувати їх власною працею, позбавлялися жебрацтва, проводили піклування про виховання сиріт та дітей, давали допомогу людям похилого віку та дуже тяжко хворим у богадільні [5]. Для впровадженні цього плану у реальність, організація утримувало притулок. При ньому знаходились церква та храм, школа і богадільня з маленьким лазаретом. Також були побудовані столярні, слюсарні майстерні для юнаків та швейна для дівчат. Перші дві не покривали витрат на їх утримання, але дозволяли багатьом юнакам у подальшому влаштуватися робітниками на заводи, а виконані дівчатами замовлення на пошиття жіночого одягу в 1903 р. дали товариству 443 руб. 35 коп. прибутку. Крім занять у школі і майстернях, деякі мешканці притулку навчались під керівництвом Карла Антоновича Біянки музики на різних духових інструментах, а хор хлопчиків не тільки розважав «принятих осіб», а й співав улітку на бульварі під

час гулянь, поповнюючи кошти «Благодійного товариства» [17]. За власні кошти ця організація брала на навчання двадцять дівчаток з малозабезпечених родин в Марийській жіночій гімназії і прогімназії. Близько 400 рублів на рік було витрачено на ліки та лікування для тих, хто був за межею бідності.

З 1875 р. у Миколаєві стала збільшуватись кількість людей, які стікались сюди з різних міст у пошуках роботи. Поміж них траплялися особи найбільш збіднілого прошарку, які не мали навіть де переночувати. Занепокоївшись таким станом речей, військовий губернатор Миколаєва М. А. Аркас 17 січня 1875 р. запропонував поліцмейстеру, капітанові 1 рангу Стройнікову, відшукати кошти на відкриття в місті нічліжного будинку. В тому ж році він був відкритий, а його утримання покладалось на «Товариство нічліжних будинків. Головна мета Товариства полягала в тому, щоб надати малозабезпеченим людям можливість за невелику платню дістати ночівлю, чай і скромну їжу. Товариство очолювало правління, до складу якого входили голова, заступник, скарбничий і секретар. Першим головою, який керував Товариством 15 років, був генерал-лейтенант А. П. Перелєшин. У подальшому цю функцію виконували М. Колесніков, А. Леонтьєв, Е. Францев та інші [15]. У 1893 р. в місті нараховувалось 3 нічліжних будинки. Потрібність їх відкриття та підтримки доводилась в одному з номерів «Южанина». Ось як про це було сказано: «Якщо не думати про врожайний 1893 рік, в нічліжних домівках знаходилося сто тридцять або сто сорок індивідів. Проте навіть при зростанні врожайності в десять разів, оці самі люди все одно будуть існувати». До нього також відносили переселенців, котрі цілими родинами переходили з одного населеного пункту в інший населений пункт, бідняки-селяни, які були привезені до міст у дрібних справах, та індивіди, котрі могли зачепити в лихо. Кількість людей, які хотіли переночувати кожного дня перевищувала кількість місць, які могли дозволити собі вмістити нічліжки. Як відмічала місцева преса, «...були індивіди, котрі могли жити там по сім років поспіль. Нічліжний будинок був їх батьком, матір'ю та сім'єю». Щоб дістатися там на місце на нічліг, треба було сходити до лазні, заплатити 3-4 копійки, одержати певний квиток та

пройти через турнікет. Той, хто проходив на нічліг, був впевнений, що його нагодують, бо при нічліжних будинках були засновані також і дешеві їдальні, де борщ без м'яса, каша та хліб загальною вартістю 6 копійок. Борщ з м'ясом – 5 копійок, каша гречана або пшоняна з салом – 3 копійки, чай – 4 копійки [2, с.13].

За всю свою двадцятип'ятирічну діяльність Товариство дало нічліг 1 563 794 особам. З них безкоштовно – 146 039 відвідувачам. Нагодувало в дешевих їдальнях 1 280 259 осіб, з них безкоштовно – 182 351, і взагалі надало допомогу 3 239 074 нужденним [2].

«Товариство трудової допомоги» виникло з ініціативи миколаївського градоначальника контр-адмірала К. Тікоцького і почало діяти з моменту затвердження статуту 21 червня 1901 р. Мета Товариства – прийти на допомогу бідним людям і надати можливість вибратися на шлях чесної праці. Його завдання сформулювалось у статуті так: викорінення в місті злиденності й жебрацтва; пошук роботи нужденним; залучення до праці осіб, які відвикли від цього; виправлення малолітніх жебраків [21]. Для досягнення своєї мети та завдань Товариство мало право відкривати будинки праці різних типів, трудові пункти з майстернями або роздачою робіт і замовлень, дитячі притулки праці, навчальні майстерні, ремісничі класи з початковими курсами [17]. Міська управа поступила Товариству ділянкою землі, де і був влаштований притулок. У 1901 р. в ньому знаходилося 23 хлопчики віком від 7 до 17 років. Дітей навчали Закону Божому, грамоті, правилам рахування, кресленню, малюванню. Також, їх привчали до сільгосп робіт, землеробства, садівництва, городництва. Працівники притулку прагнули наставити дітей на правильний життєвий шлях, виховати у них відповідальність. З цією метою їх відсилали в місто з різними дорученнями, в тому числі й грошовими. Коли ж гуманні методи не спрацьовували, порушників залишали в окремих приміщеннях без обіду на 1-2 години, і це давало певні результати.

Отож, «Товариство трудової допомоги» рятувало «дітей вулиці» від повного морального розтління. З метою надання дітям бідних жителів можливості отримати освіту було створено «Товариство допомоги нужденним особам, які прагнуть до освіти», статут

якого був затверджений 7 листопада 1874 р. Кошти Товариства склалися з одноразових внесків членів Товариства, різного роду пожертвувань, вистав та концертів [18]. Товариство надавало допомогу учням середніх навчальних закладів, які мали домашню освіту і могли бути прийнятими до вузів. Вступникам видавалися гроші на дорожні витрати до місця знаходження закладу, за прослухані лекції та у вигляді тимчасових стипендій [10].

Звертаючись до п'ятирічного звіту «Товариства прикажчиків-християн», можна побачити, що з 1895-го до 1899 р. кількість його членів збільшилась лише на 38 чоловік [25]. Це пояснювалось його замкненістю. Якби Товариство допустило до своїх рядів і євреїв, то нараховувало б значно більшу кількість людей. Мабуть, воно не враховувало думки, що «кожне товариство взагалі, а те, що має за мету взаємодопомогу, особливо, тільки тоді й може приносити істотну допомогу, коли складається із можливо більшого числа членів, і чим більше членів, тим більшими коштами буде володіти товариство, а отже і допомогу зможе надати нужденним у більшому обсязі». Так чи інакше, але Товариство сприяло соціальному захисту прикажчиків-християн м. Миколаєва.

Говорячи про миколаївські благодійні товариства, слід зауважити, що в місті наприкінці XIX – напочатку XX ст. проживала значна кількість громадян іудейського віросповідання. Вони займались торгівлею, освітньою діяльністю, служили прикажчиками, працювали в порту. За відомостями міської поліції в 1881 р. в м. Миколаєва проживало близько 1000 громадян єврейського походження [20].

З метою поліпшення матеріального і морального становища бідних людей іудейського віросповідання, створювались єврейські благодійні товариства. З березня 1900 р. почало діяти «Товариство допомоги бідним євреям м. Миколаєва». Для реалізації своїх планів і досягнення мети Товариство мало право відкривати громадські їдальні, дешеві квартири, нічліжні будинки, притулки, будинки праці, лікарні [24]. Товариство складалось з почесних членів, дійсних та членів-змагальників. Товариство намагалось забезпечити бідних людей іудейського віросповідання предметами пер-

шої необхідності, допомогти в пошуках роботи та збуту дрібних виробів, надати медичну допомогу, а саме: влаштувати в лікарні за рахунок Товариства, а у разі необхідності – поховати небіжчика; розмістити старих і немічних у богадільні, а неповнолітніх – у притулки, ремісничі та навчальні заклади. Ще Товариство розповсюджувало книжки і за допомогою грошових виплат дозволяло малозабезпеченим повернутися додому.

У 1903 р. благодійна діяльність «Товариства допомоги бідним євреям м. Миколаєва» виявилась у тому, що дівчата мали можливість отримати початкову та професійну освіту (136 – в школі Л. Баскіної і 206 – в училищі Ф. Вулих); 104 ремісники та прикажчики навчалися грамоті на вечірніх курсах; 36 безпритульних дівчаток-сиріт перебували на повному утриманні в тимчасовому притулку. При училищі Ф. С. Вулих існувала суботня жіноча школа, в якій навчалось 94 учениці від 14 до 25 років. Крім того, видавались гроші нарізні потреби: на проїзд 47 особам – від 50 копійок до 20 рублів; на ліки по хворобі 49 особам – від 50 копійок до 6 рублів; на внесення плати за навчання 8 особам – від 3 до 40 рублів; на трудову допомогу нужденним сім'ям – від 3 до 45 рублів [6].

Досліджуючи благодійність як механізм державної структури соціального захисту, ми з'ясували, що благодійні фонди та організації були безпосередніми суб'єктами соціальної роботи з початку ХІХ ст. Благодійність в Україні поступово видозмінюється від церковно-громадської до державно-громадської. Під керівництвом держави, яка визнала власну соціальну відповідальність, організовуються форми утримування окремих соціально-незахищених груп людей, зміцнюються традиції громадської доброчинності там, де цілі влади та суспільства збігалися. Відповідно фінансування соціальних програм здійснювалося державою, церквою, різними громадськими організаціями й приватними особами.

Створення благодійних товариств, які б стали основою соціального забезпечення у Миколаєві проходило на 2-5 років пізніше, ніж в Одесі або у сусідньому Херсоні. Це можна пояснити консерватизмом місцевих військових губернаторів, які не бажали обтяжувати себе складною процедурою дозволу через відповідний

департамент Міністерства внутрішніх справ. Можливість створити свої власні благодійні організації у миколаївських євреїв з'явилася лише у кінці XIX століття з появою Миколаївського градоначальства [23].

В ході роботи товариств позначилися яскраві лідери, які стали знаковими фігурами жіночого філантропічного руху першої половини XIX ст., але жодне з цих товариств не було суто жіночим. Часто чоловіки обов'язково беруть участь у цьому, виконуючи функції скарбників і секретарів. Деякі посади в громадських благодійних організаціях, наприклад лікарів, також займають чоловіки. Однак саме в рамках цієї соціальної діяльності жінки дедалі активніше, ніж будь-коли, виступають на передовій у боротьбі з такими соціальними вадами, як бідність, голод, епідемії та дитяча безпритульність. Благодійні заклади, засновані з ініціативи жіночих організацій, відкривалися переважно у великих містах південної частини імперії, створюючи нові можливості для професійного та професійного навчання жінок. Окремим напрямом благодійної діяльності було піклування про старих і немічних. Цей сегмент у Бессарабській губернії також було представлено кількома закладами, які, як правило, поєднували в своїй діяльності опіку й нагляд за старими та медичну допомогу їм. Миколаївський притулок для бідних старих людей (1866 р.) [1].

На початку XX ст. відбувається зародження системи соціального захисту населення. Так, на виконання Постанови Миколаївського губвиконкому від 31.01.1920 року створено Миколаївський губернський відділ соціального забезпечення. Губернський відділ займався питаннями соціального забезпечення населення губернії, у тому числі організацією роботи підприємств, що використовують працю інвалідів; здійснював керівництво та контроль за діяльністю районних відділів соціального забезпечення та сільських товариств взаємодопомоги.

У грудні 1924 року відділ соцзабезпечення був реорганізований в окружну інспектуру соціального забезпечення з назвою «Миколаївська окружна інспектура соціального забезпечення, м. Миколаїв Одеської губернії», а з червня 1925 року – «Миколаївська

окружна інспектура соціального забезпечення Миколаївського округу». В серпні 1928 року Миколаївський окружний відділ соціального забезпечення знаходився за адресою: вул. Рози Люксембург, 52. Свою діяльність інспектура припинила в грудні 1930 року в зв'язку з ліквідацією Миколаївського округу [16].

Нова економічна політика відкривала можливість використання робочої сили приватним капіталам. Тому з'явилася перспектива залучення приватників до справи соціального забезпечення, а відтак почалося запровадження соціального страхування. Проте невдовзі воно відійшло до сфери управління Наркомату праці, а Наркомсоцбез тепер відав лише питаннями взаємодопомоги та державного забезпечення. На цьому ґрунті навіть почалися розмови взагалі про ліквідацію наркомату, але вони не знайшли необхідного для прийняття рішення відгуку в урядових інстанціях. Врешті після усіх обговорень під опікою Наркомату соціального забезпечення залишилися армія інвалідів війни та дитинства. Тепер народний комісаріат працював у трьох пов'язаних між собою напрямках [13]:

- 1) організація міської та сільської взаємодопомоги,
- 2) сприяння інвалідній кооперації,
- 3) державне забезпечення.

Політика наркомату полягала у прагненні створити кращі матеріальні умови для інвалідів за найменшої витрати державних коштів. При цьому запроваджувався класовий підхід до загальної проблеми. Він полягав у тому, що інвалідам громадянської війни віддавалася перевага над тими, хто отримав каліцтво на Першій світовій («імперіалістичній») війні. Напочатку 1926 року на постійному забезпеченні наркомату перебували: інваліди громадянської та світової воїн та сім'ї загиблих військовослужбовців, особи, які «мають заслуги перед революцією та Республікою», викладачі вищої школи та наукові працівники, дефективні члени родин військовослужбовців. До другого основного виду соціального забезпечення відносилось надання місць у будинках-притулках інвалідів з правом отримання пенсії, місць в гуртожитках для учнів, для сліпих, а також направлення до Інституту відновлення працездатності інвалідів імені 5-ї річниці

Червоної Армії в Харкові та до туберкульозного санаторію в Ялті, на навчання у Всеукраїнських політехнічних курсах та в технікумі інвалідів в Києві [13].

1937 року був організований Миколаївський обласний відділ соціального забезпечення. Вживалися адміністративні заходи, спрямовані на ліквідацію плінності кадрів на виробництві та зміцнення трудової дисципліни. У цей час обласний відділ соціального забезпечення займався пенсійними питаннями, працевлаштуванням інвалідів, у тому числі Великої Вітчизняної війни, побутом інвалідів, питаннями протезування, будинком інвалідів, а також здійснював керівництво міськими та районними відділами соціального забезпечення. Матеріальний стан обласного та районних відділів соціального забезпечення був дуже складний. Так, обласний відділ був розташований у трьох кімнатах, дві з яких були напівтемні. Транспортних засобів обласний відділ не мав [19].

6 червня 1947 року Міністерство соціального забезпечення УРСР підготувало наказ № 81 «Об організації при обласних, городских и районных отделах социального обеспечения библиотек законодательных и директивных материалов» з метою забезпечення місцевих органів соціального забезпечення літературою в галузі діючого законодавства по соціальному забезпеченню та соціальному страхуванню, директивними матеріалами.

9 квітня 1948 року. Рада Міністрів УРСР затвердила Положення про Міністерство і місцеві органи соціального забезпечення. На міністерство покладалися [19]:

- загальне керівництво системою соціального забезпечення;
- підготовка відповідних законів і постанов;
- питання пенсійного забезпечення робітників, службовців, військовослужбовців строкової служби, а також членів їх сімей;
- трудове влаштування та матеріально-технічне обслуговування інвалідів; організація в колгоспах громадської взаємодопомоги та матеріально-побутової допомоги колгоспникам; керівництво інтернатами для інвалідів Вітчизняної війни, будинками інвалідів та подібними закладами; керівництво лікарсько-трудовою

експертизою працездатності робітників і службовців. Під загальним керівництвом Міністерства працювали Українське товариство глухонімих та Українське товариство сліпих.

Згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30 грудня 1962 року про укрупнення сільських районів області та створення нових відділів Миколаївський обласний відділ соціального забезпечення реорганізовано. В результаті були створені 2 відділи: обласний промисловий відділ соціального забезпечення та обласний сільський відділ соціального забезпечення. Надалі, відповідно до Указу Президії Верховної Ради УРСР від 5 січня 1965 року промисловий та сільський відділи соціального забезпечення були знову об'єднані в єдиний обласний відділ соціального забезпечення [13].

Висновки. Отже, проблема розвитку регіональної благодійності XIX – початку XX ст. в Миколаєві досі залишається дискусійною. У наукових колах відсутня єдина або широко визнана думка цієї наукової і суспільної проблеми. Сучасні визначення благодійності переважно ґрунтуються на емпіричному матеріалі діяльності благодійних організацій, приватних осіб та на висновках наукових досліджень у галузі суспільних наук, які переважно порушували питання благодійності у межах своєї провідної проблематики. Тому досвід діяльності благодійних товариств, а згодом організацій даного періоду часу може стати джерелом вивчення для новітніх організацій подібного виду.

Благодійна діяльність є найважливішою структурною складовою громадянського суспільства та справді важливою частиною суспільного життя кожної країни, тому благодійні організації потребують та приділяють увагу чіткому правовому управлінню та потужній підтримці країни.

Щорічно упродовж останніх десяти років провідною міжнародною благодійною організацією Charities Aid Foundation, публікується Всесвітній рейтинг благодійності (World Giving Index), як один з основних орієнтирів досягнень та прорахунків держав у цій сфері, що дозволяє забезпечити об'єктивну оцінку досягнутих ними цілей та втрачених можливостей, а отже – ви-

значити пріоритети цього важливого для становлення і розвитку громадянського суспільства напрямку.

Вказаний рейтинг, серед іншого, демонструє наявність окремих досягнень України у цьому контексті. Так, за даними дослідження 2019 року держава посідала 101 місце у рейтингу, проте вже за результатами 2020 року відбувся стрибок України до двадцятки країн з найкращими показниками.

В середині 2021 року Українським центром вивчення громадської думки «Соціоінформ» проводилося дослідження «Благодійність очима українців». За опитуванням у фокус-групах стало відомо, що благодійні фонди в Миколаєві займають п'яту сходинку в рейтингу головних благодійників в країні. Благодійні фонди у якості джерела допомоги згадують швидше, як пункт «останньої надії» спроможного швидко закумуляувати значний ресурс.

У 2021 році Україна увійшла до десяти країн світу з найшвидшим ростом індексу благодійності в країні та посіла високе 20 місце, а в 2022 році індекс благодійності зростатиме через повномасштабне російське вторгнення в Україну.

На даний час благодійна діяльність в Україні перебуває на хвилі піднесення: в державі діє величезна кількість благодійних фондів, а в їх діяльності беруть участь багато громадян. Залучена ними допомога в значній мірі сприяє вирішенню ряду проблем, які виникли в державі, а добросовісні благодійні фонди користуються високим рівнем довіри. Саме завдяки активності благодійних організацій значно підвищився рівень підтримки Збройних Сил України, було вирішено ряд проблем переміщених осіб, залучено і надано благодійну допомогу соціально-незахищеним верствам населення тощо. Однак, це в той же час призвело і до поширення зловживань у даній сфері з боку недобросовісних осіб: із зростанням кількості громадян, готових жертвувати власні кошти на благодійні потреби активізувалась також і шахрайські структури, які під виглядом благодійної діяльності проводять публічні збори пожертв.

Багато в чому така шахрайська діяльність в Україні стала можливою у зв'язку з відсутністю реальних способів контролю та звітності при здійсненні благодійної діяльності. Основними про-

блемами, з якими при цьому зіштовхуються правоохоронні органи – недосконалість правового регулювання благодійності, про що уже зазначалося.

Таким чином, незважаючи на загалом позитивні зрушення у регулюванні здійснення благодійництва в Україні, дана сфера потребує вирішення ряду проблем, які постійно виникають. Насамперед, слід удосконалити правову базу, що регламентує суспільні відносини, пов'язані з благодійництвом та ліквідувати прогалини, неточності та суперечності законодавства. Однак, цього недостатньо. На даному етапі наша держава потребує запровадження реально діючих механізмів боротьби із зловживаннями, які мають місце під виглядом благодійної діяльності: прозорість, публічність та звітність повинні бути пріоритетними у роботі благодійних організацій. А нормативне закріплення відповідальності за порушення законодавства у сфері благодійницької діяльності повинно стати дієвим засобом запобігання зловживанням з боку недобросовісних осіб. Подальше вивчення теоретичних та методологічних засад розвитку благодійності буде актуальним і необхідним, особливо впливу благодійності на функціонування системи соціального захисту населення та їх взаємозв'язку.

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ БЛАГОДІЙНОСТІ В XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. В МИКОЛАЄВІ ЯК ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Дослідження присвячено розвитку регіональної благодійності в XIX – на початку XX століття в місті Миколаєві, як основи соціального захисту населення. У процесі дослідження застосовано методи теоретико-методологічного аналізу: вивчення, аналіз і узагальнення наукової літератури, навчальних та методичних видань з досліджуваної проблеми, порівняння та узагальнення даних (вивчення історичних аспектів формування благодійності, причинно-наслідкових зв'язків), синтез (аналіз впливу благодійності на становлення системи соціального захисту населення), узагальнення та конкретизації.

Установлено, що в науковій літературі залишаються дискусійними питання зародження благодійної діяльності, статусу благодійної діяльності в різні історичні епохи та системи суспільних відносин, форми філантропії та їх еволюція, співвідношення понять «благодійність» і «меценатство». Сучасне визначення благодійності базується переважно на емпіричних матеріалах благодійних організацій, індивідуальній діяльності та висновках наукових досліджень у сфері суспільних наук, більшість із яких порушують проблеми благодійності в рамках своїх провідних питань.

Благодійність у Миколаєві стала складовою частиною повсякденного життя забезпеченого прошарку населення. З метою допомоги незахищеним верствам населення миколаївська еліта створювала благодійні організації, або товариства, що дозволило змінити життя багатьох мешканців Миколаєва на краще, сприяла їх соціальному захисту. На початку XX ст. відбувається становлення системи соціального захисту населення. На даний час благодійна діяльність в Україні перебуває на хвилі піднесення: в державі діє величезна кількість благодійних фондів, а в їх діяльності беруть участь багато громадян. Залучена ними допомога в значній мірі сприяє вирішенню ряду проблем, які виникли в державі, а добросовісні благодійні фонди користуються високим рівнем довіри.

Ключові слова: благодійні товариства, соціально-незахищені групи людей, громадська доброчинність, милосердя, церковно-парафіяльні установи, Миколаївський окружний відділ соціального забезпечення.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

References

1. *Adres-kalendar i dovidkova knyzhka mista Mykolaieva na 1900 rik* [Address-calendar and reference book of the city of Mykolaiv for 1900]. (n.d.). (1899). Mykolaiv Retrieved from: <http://resource.history.org.ua/item/0007728> [in Ukrainian].
2. *Narys diialnosti Mykolaivskoho tovarystva nichnykh budynkiv za 25 rokiv yoho isnuvannia (1886-1911)* [Outline of the activities of the Mykolaiv society of night houses for 25 years of its use (1886-1911)]. (n.d.). (1912). Mykolaiv: Elektrychna shryftova lithrafiia brativ L. ta I. Bilolypskykh [in Ukrainian].
3. Asadchev, Yu. Problemni aspekty diialnosti blahodiinykh orhanizatsii v Ukraini ta shliakhy yikh vyrishennia [Problematic aspects of the activities of charitable organizations in Ukraine and ways to solve them]. (n.d.). *uz.ligazakon.ua*. Retrieved from: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010473 [in Ukrainian].
4. Bakalchuk, V. Mekhanizmy derzhavnoho stymuliuvannia blahodiinoi diialnosti u sferi kultury [Mechanisms of state stimulation of charitable activities in the sphere of culture]. (n.d.). *old.niss.gov.ua*. Retrieved from: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/june2009/5.html> [in Ukrainian].
5. Bilokin, S.I. (2006). *Muzei Ukrainy* [Museums of Ukraine]. Kyiv: Nats. Kyievo-Pecher. ist.-kult. zapovidnyk, NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy. Tsentr kulturool. studii [in Ukrainian].
6. Dmytriienko, M., & Yas, O. (1994). Dobrochynnist yak atrybut hromadianskoho suspilstva: istoriia i suchasnist [Charity as an attribute of civil society: history and modernity]. *Rozbudova derzhavy – State Building*, 6, (pp. 37-44) [in Ukrainian].
7. DNK natsii: Yak ukraintsy prykhodiat do kultury blahodiynosti: Dani doslidzhennia «Blahochynnist ta volonterstvo 2017» [DNA of the nation: How Ukrainians come to the culture of charity: Data from the study «Charity and volunteering 2017»]. (n.d.). *womo.ua*. Retrieved from: <http://womo.ua/dnknatsiyi-yak-ukrayintsy-pryhodyat-do-kultury-blagodiynosti> [in Ukrainian].

8. Donik, O. (2002). Diialnist hromadskykh orhanizatsii i tovarystv u spravi dopomohy viiskovym ta tsyvilnomu naselenniu v Ukraini u roky Pershoi svitovoi viiny (1914–1918 rr.) [Activities of public organizations and societies in the field of assistance to the military and civilian population in Ukraine during the First World War (1914–1918)]. *Problemy istorii Ukrainy KhIKh – pochatku KhKh st. – Problems of the history of the 20th century of Ukraine, 19th – early 20th centuries*, 4, (pp. 155-182) [in Ukrainian].

9. Yefimienko, A. (1990). *Istoriia ukrainskoho narodu [History of the Ukrainian people]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

10. Otsinka sotsialno-ekonomichnoho vnesku blahodiinykh orhanizatsii Ukrainy v ekonomiku Ukrainy [Assessment of the socio-economic non-charitable organizations of Ukraine in the economy of Ukraine]. (n.d.). (2013). Tvorchyi tsentr TTsK. Kyiv [in Ukrainian].

11. Huzenko, Yu. (1999). Diialnist «Tovarystva vzaiemnoi dopomohy prykazhchykiv-khrystyian mista Mykolaieva» u 1894-1914 pp. [Activities of the «Mutual Assistance Society of Christian Clerks of the City of Mykolaiv» in 1894-1914 pp.]. *Naukovi pratsi MF NaUKMA – Scientific Works of the MF NaUKMA*, 1, (pp. 31-35) [in Ukrainian].

12. Huzenko, Yu. (2000). Diialnist blahodiinykh tovarystv Mykolaieva naprykintsi XIX – na pochatku XX st. [Activities of charitable societies of Mykolaiv in the late XIX – early XX centuries]. *Naukovi pratsi MF NaUKMA – Scientific Works of the MF NaUKMA*, 5, (pp. 42-47) [in Ukrainian].

13. Huzenko, Yu. (2006). *Stanovlennia i diialnist hromadskykh blahodiinykh obiednan na Pivdni Ukrainy v druhii polovyni KhIKh – na pochatku KhKh st. (na materialakh Khersonskoi hubernii) [Formation and activities of public charitable associations in Southern Ukraine in the second half of the XIX – early XX centuries (based on materials of the Kherson province)]*. Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].

14. Kichuk, Ya. (Ed.). (2019). *Blahodiinist u suchasnomu sviti: vytoky, problemy, perspektyvy [Charity in the modern world: origins, problems, prospects]*. Izmail: RVV IDHU [in Ukrainian].

15. Kovaleva, O., & Chystov, V. (n.d.). *Ocherky istorii kultury pivdennoho Prybuzhzhia: vid KhKh stolittia i do sohodennia [Essays on the history of culture of southern Pribuzh: from the 20th century to the present]*. Mykolaiv: Tetra [in Ukrainian].

16. Kulchytska, O. Blahodiini tovarystva m. Mykolaieva naprykintsi KhIKh – na pochatku KhKh stolittia [Charitable societies of Mykolaiv in the late 19th – early 20th centuries]. (n.d.). *ekmair.ukma.edu.ua*. Retrieved from:

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9131/Kylchytska_Blagodijni%20tovarystva.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

17. Levchenko, L. (Ed.). (2014). *Derzhavnyi arkhiv Mykolaivskoi oblasti [State archive of Mykolaiv region]*. Mykolaiv: Ilion [in Ukrainian].

18. Chleny Forumu blahodiinykiv [Members of the Forum of Philanthropists]. (n.d.). *ufb.org.ua*. Retrieved from: <http://ufb.org.ua/aboutus/kerivnuctvo/members.html> [in Ukrainian].

19. Moskalenko, V. *Sutnist sotsialnoho zakhystu ta yoho mistse v politytsi sotsialnoi derzhavy [The essence of social protection and its place in the policy of the social state]*. (n.d.). *ekmair.ukma.edu.ua*. Retrieved from: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8399/Moskalenko_Sutnist.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

20. Myroshnychenko, H. (2001). *Ya navishchos zizdyv v Mykolaiv [I went to Mykolaiv for some reason]*. Mykolaiv: Avanta [in Ukrainian].

21. *Zvit upravlinnia Mykolaivskoho suspilstva trudovoi dopomohy za 1903 rik [Report of the Board of the Mykolaiv Labor Assistance Society for 1903]*. (n.d.). (1904). Mykolaiv: DAMO – F [in Ukrainian].

22. Serbyn, R.A. (2014). *Administrativno-pravove rehuliuвання blahodiinoi diialnosti v Ukraini [Administrative and legal regulation of charitable activities in Ukraine]*. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Iurydychni nauky» – Scientific Bulletin of the Kherson State University. Series «Legal Sciences»*, 5-2, (2), (pp. 115-119) [in Ukrainian].

23. Serbyn, S. (2016). *Determinatsiia form blahodiinoi diialnosti [Determination of forms of charitable activity]*. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Enterprise, economy and law*, 12, (pp. 47-52) [in Ukrainian].

24. Syvoplias, O. (Ed.). (2013). *Z turbotoiu pro liudei protiahom desiatyrich. Istoriia stvorennia systemy sotsialnoho zakhystu naselennia Mykolaivskoi oblasti [With care for people for a decade. History of the creation of a system of social protection for the population of the Mykolaiv region]*. Mykolaiv [in Ukrainian].

25. Sokolov, A. (2003). *Blahodiina diialnist imperatorskoho «liudynoliubnoho tovarystva» v XIX stolitti [Charitable activities of the imperial «philanthropic society» in the 19th century]*. *Pytannia istorii – Questions of history*, 7, (pp. 96-112) [in Ukrainian].

26. *Ukrainskyi tlumachnyi slovnyk [Ukrainian explanatory dictionary]*. (n.d.). *slovyk.ua*. Retrieved from: <https://slovyk.ua/> [in Ukrainian].

27. Shevchenko, S. (2022). *Henezys pravovoho rehuliuвання pensiinoho zabezpechennia v Ukraini [Social protection of the population in the conditions*

of local self-government reform]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, 18, (pp. 1205-1221). Retrieved from: <https://doi.org/10.34132/pard2022.18.11> [in Ukrainian].

28. Shulga, A., & Surina, N. (2020). Sotsialnyi zakhyst dytynstva v Ukraini: normatyvno-pravove zabezpechennia ta suchasnyi stan (na prykladi Mykolaivskoi oblasti). *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, 8, (pp. 618-653). Retrieved from: <https://doi.org/10.34132/pard2020.08.13> [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Олена Кузнецова, к.пед.н., доцент Навчально-наукового медичного інституту, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: helena1kuz@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0185-9944>.

Olena Kuznetsova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Educational and Scientific Medical Institute, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: helena1kuz@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0185-9944>.

Світлана Сургова, к.пед.н., доцент Навчально-наукового медичного інституту, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: surgova.svetlana@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3840-2924>.

Svitlana Surgova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Educational and Scientific Medical Institute, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: surgova.svetlana@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3840-2924>.

Олена Файчук, к.пед.н., доцент Навчально-наукового медичного інституту, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: e.l.fajchuk@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6663-3287>.

Olena Faichuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Educational and Scientific Medical Institute, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: e.l.fajchuk@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6663-3287>.

Kuznetsova, O., Surgova, S., & Faichuk, O. (2025). Development of regional charity in the 19th-early 20th centuries in Mykolaiv as the basis of social protection of the population. Public Administration and Regional Development, 27, 33-57. <https://doi.org/10.34132/pard2025.27.02>